

CRNI SMIJEŠAK (1969)

(Izbor)

PROLOG

ILI

U RESTAURANTU POD STAROM UROM

Čini mi se neophodnim upoznati čitaoca s ovim gotovo nevjerovatnim slučajem što se zbilo u restoranu Pod starom urom, jer taj neobični događaj objašnjava kako je i došlo do ove knjige, to jest: kako je čovjek, kojega zapravo i nema, postao njen pisac.

Izgubio se on kada je Silvestrov slučaj uzbudio naš grad i njegovo ime bilo mnogo spominjano u vezi s tom tragedijom. A ni to da se zvao Maron Karlo, nije posve sigurno. Jer: Maron! I to je morala biti neka krinka, nadime, za praktičnu upotrebu neku. Oslovljavali smo ga Charles, pa se to i uvriježilo bilo tako da se Maron skrivalo, gotovo i zaboravilo, a ako se kadikad i javljalo, zvučalo je tajanstveno, eto: kao da se i ne smije izgovarati. Moglo bi mu naškoditi, moglo bi ga upravo to njegovo ime izložiti opasnosti. Jasno se i nije znalo kojoj i kakvoj opasnosti, ali opasnost je bila tu: oko svih nas. I dugo o njemu nisam ništa čuo poslije tog nestanka. Desetak godina trajala je posvemašnja šutnja, onda je stiglo njegovo pismo, ono koje objavljujem prvo u nizu ovih pisama. Sva ostala stizala su također neredovito, tijekom dviju godina, i to tako da nikada nisam mogao odrediti kada su i odakle pisana, pa mu ni odgovoriti nije bilo moguće.

Zašto i kako mi to piše? Tim više što me ne oslovljava ni mojim imenom? Što želi tim pismima, ili tim pripovijestima u obliku pisama? Ni do danas mi nije posve jasno.

A našao sam ga za stolom, u kutu, odmah uz mali prozorčić što je gledao na zapušteno dvorište ispunjeno starim sandu-

cima i razlupanim kantama. Još nije bio ni počeo jesti. Čitao je novine na svoj način: prelomišu ih okomito, pružio ih stolom, i tankim, nervoznim prstima, požutjelim od nikotina, pratio redak po redak. Kao djeca – pomišljao sam vrlo često. Ni opazio nije kad sam se približio stolu. Ostao sam, stojeći uz stol, bez riječi. Želio sam da me sam primijeti. I dugo je to potrajalo, pa kako se nije osvrtao na mene, ne preostade mi ništa drugo nego javiti se sam:

– Charles je potonuo duboko... Posve, an?...

– O, to si ti!... – odgovorio je dižući jedva glavu.

– Zanimljivo?! – upitao sam skinuvši ogrtač i sjednuvši za stol.

– Spopadaju me đavli... – rekao je ne gledajući me, ali ozarivši se smiješkom.

– Čitaš tekst naopačke?

– Ne, ne, ali kopam nekud u stranu...

– Stari je sat nad vratima objesio krakove! Šest i pol je.

– Dobro, večeramo dakle?

Ušutio sam.

– Ima li što nova? – oglasio se, konačno, još uvijek zaokupljen novinama.

– Ima, Charles... – rekao sam želeći probuditi njegovu pažnju.

On me pogleda.

– Jest, evo, začas će pristupiti k nama i on, Silvestar.

Ogledao se prostorom, a zatim preklopio novine i smjestio ih u džep.

– Vidio sam ga tamo, u predvorju, pokraj kuhinje.

– Navikao se dolaziti ovamo... – dopunio me nehajno i dodao: – Ja tražim nešto... Tjeraju me đavli...

Šutio sam i čekao. I on je šutio. Prilično dugo, a tada, posve neočekivano, oglasila se neka graja iz kuhinje. Charles me pogledao raširenih očiju i dodao:

– To se Silvestar svađa.

I u taj čas otvorila se vrata restoranske sale. S vikom, psovkama upao je i Silvestar među rijetke, iznenađene goste. Dah-tao je, sav u bijesu:

– Oni pljuju u našu hranu! Gledam ta prokleta lica i nema druge: pljuju, čak hraču u našu hranu... Čovjek je mušica, zrnce pijeska, ali ogroman gad... To hrakanje vidim u njihovu pogledu... – Mašuci ogromnim šakama, kretao je prema našem stolu i sjeo za nj ne obraćajući se nikakvim pitanjima da mu se to i dopusti: kao čovjek koji prilazi svom društvu.

– Vi to odmah krupno! – primijetio sam bojažljivo.

– “Krupno”, “fatalno” i što još?... Guma za žvakanje!... Molim vas! Što? Nije istina? Pričekajte, jednog dana ću vas uvjeriti... Ne krupno, nego istinito! Gadi mi se, gadi! – vikao je jedva uspjevajući da smiri svoju posve razdešenu grimasu.

– Netko vas je ugrizao tamo, u dvorištu? – upitao sam.

– Izgrizli su mene davno!

Stao sam načas: učinilo mi se da je potrebno uvažiti ovu njegovu tragičnu izjavu, ali utoliko se javio Charles:

– Dobro, čovječe, ali zašto bi pljuvali u hranu?

– Zašto? Tako!... Čini mi se da bih i ja mogao pljunuti. Čak sam uvjeren da bih to svakako i učinio jednom... – ispružene ruke njegove skupile su se u šake, kao da time želi reći nešto što riječima nije uspio. – Čovjeku se zgadi naprosto sve... Sve!

Charles ga pogleda, ali ta se znatiželja pretvorila odmah u prezir:

– Sviđa mi se iskrenost. Otvoriti vrata iskrenosti znači biti heroj...

– Vrata?! – čudio se Silvestar dišući isprekidano, sinkopirano, neprestano dižući glavu, kao da negdje gore, u višim slojevima traži suježiji, čistiji zrak.

– A gdje je taj konobar? I vi ćete, Silvestre, večerati?... – rekao sam da bi se ublažila napetost. – I znate što, već smo dovoljno stari da možemo birati ono što je važno od onoga što je nevažno, sporedno... Ne, ne treba se hvatati za svako zrno pijeska... – dodao sam nemarno.

– Ništa nije bitno, ništa nije bitno!... Ne slažem se! Ili: svako je zrno pijeska važno, i tko to otkrije, otkrio je bitno, ono najbitnije... – dahnuo je poduprijevši glavu šakama, a one, lopataste, crvene i nabubrelo mlohave, bile su zastrašujući glomazne

za tanka zapešća što su izvirivala iz njegove prljave, karirane košulje.

Da se ne bih suprotstavljao, tražio sam konobara. On se ubrzo i pojavio donesavši nam naše uobičajeno jelo.

– Za mene samo dva deci bijeloga. Večerao sam – obratio se Silvestar neprijateljski konobaru, pa se odmah i potužio nama: – A ja više ne mogu ni jesti, kao da mi je i polovina želuca odsječena. Glupo...

Jeli smo; Silvestar je bio sretan što može tumačiti svoja shvaćanja i tim povezati vlastito invalidstvo, pa i to kako je ostao na životu samo s jednim krilom pluća i “hvata zrak na žlice”. I slušali smo ga. Gledao je naše tanjure – sad jedan, sad drugi – pa mi se činilo da sa zavišću promatra kako jelo s njih nestaje, a čim bi se njegovo oko duže zaustavilo na mom jelu, pomišljao sam: jedva se suzdržava da ne pljune u nj... Osjećao sam čak kako me mrzi. A Charles je posve utonuo u sebe, no kako se u jednom času i šutnja otkrila prisutnom, javio se i on:

– Ipak, postoji nešto bitno. Čas koji, ako hoćete, osvjetljuje i Đavao!... Smrt, rođenje, nečovječnost, ubojstvo, sve same točke prema kojima se posebno odnosimo. Zar ne?

– Guma za žvakanje! Uvijek isto: smrt, pa smrt... “Točke prema kojima se naročito odnosimo!...” Ih, guma za žvakanje...

– odmahne prezirno rukom Silvestar gledajući mene; pozvao zatim konobara i naručio još tri deci bijeloga. Kako se nitko nije javljao, on nastavi slijedeći, vjerojatno, neki davno započeti monolog: – Mislio sam ja o tome i sakupljao čak materijal, raznolik materijal, pa... Ih, guma za žvakanje... Kako to ljudi umiru!... A neki je Francuz napisao i knjigu o posljednjim riječima slavnih ljudi... Slavnih ljudi! Da imam snage, smijao bih se...

– Bravo! Filatelist smrti... Nije loše! – ubacio je Charles.

– A zašto ne?!... Smrt! Tako su govorili svi, ne samo ti. Važno, najvažnije. I sakupio sam dosta tih priča, ali jedna može dobro poslužiti za važno i nevažno, za sitnice... – zaustavio se, okrenuo prema prozoru, odakle se javljala motorna pila. Ustao je i zatvorio prozor: – Ubit ću ja još nekoga... Ni noću ne daju mira!

– Ako se izučava smrt i sakupljaju materijali o njoj, i prirodno je da se to učini... – ubacio je Charles.

– *Ti započinješ igru?!...*

– *Igra?! – obraćao mu se ozbiljno Charles.*

– *Po običaju? – prijeteći odvrati Silvestar.*

– *Igru, da, oko smrti! Tako se veli.*

– *Igra oko smrti... Banalno!... – šapnuo zamišljeno Silvestar, a zatim živnuo: – Taj Francuz je obradio šest stotina smrti, zapravo šest stotina posljednjih riječi značajnika zemaljskih. Nezanimljivo. Jedino Zenon, to još nekako. Povrijedio svoj prst padnuvši, pa udari šakom zemlju i reče: “Ja dolazim sam, Smrti, zašto me ti zoveš.” I zatim se ugušio. Vlastoručno, dakako!*

– *Prilično patetično: zašto me zoveš, Smrti, dolazim sam...*

– *Guma za žvakanje, znam... Ali ne prekidaš me. Priču o sitnicama sam htio. Kazivao mi ju je znanac, odmah poslije rata. Nije se nje mogao osloboditi, morila ga je, po svemu, neka vrsta grižnje savjesti. Tako se to i kaže: grižnja savjesti... Grižnja! A i to je sitnica, prašinica, vjeruj mi! Zrnice prašine. Bio je jedan od one naše vlasti što se stvarala još dok su strane trupe bile u zemlji. Da, vlast što se tek stvara, rađa, ona koja još nije ni jedno zlatno pokriće iznevjerila. Mnogi su njeni ljudi bili još naiwni. Ali ostavimo to! Nego, neprijatelj je bio u blizini i neki je mještanin optužen da je odao neprijatelju kamo su krenule neke naše jedinice. I bio je uhapšen. To, onako, općenito govorim, ali od sada bi trebale slijediti sitnice u stopu! – Ušutio je na časak, uvukao usta duboko ispod nosa, očekujući, vjerojatno, neku primjedbu, ali nitko se nije oglasio. Odmah je stoga i nastavio: – Da, sitnice u stopu... To je dobro! Uhapsili su ga i bio je osuđen na smrt, jer su jedinice koje je odao stradale. Slučaj. Dogodi se... A on sam, znanac koji mi je to pričao, morao je osuđenika sprovesti na strijeljanje.*

– *Zašto me zoveš, Smrti, dolazim sam... Ali ne vidim sitnica u stopu! – primijeti Charles.*

– *Ne zbunjuj! Ulazimo! Približujemo se sitnicama. A osuđenik je bio mladić, običan, mlad čovjek, kestenjaste kose i pravilna lica. Ne osobito inteligentan, ali ljepuškast. Sitne kourčice uz uši, a put bljetkastožuta. Strah ga je bio pročitao i od osuđenice na smrt živio je kao da se nekome ispovjedio. Pročišćenje je živjelo u njemu, upravo tako: pročišćenje. Sve što je govorio bi-*

la je istina, ona, naivna, glupa istina, ali istina. A zapravo ni govorio nije, šaptao je: "Jest, rekao sam, ali nisam znao kome govorim. Upitao me čovjek, tako, neočekivano, i ja sam lanuo... Ludo! Oprostite..." Oprostiti se nije moglo. Nekoliko je ljudi poginulo zbog njega! Ali i primjera radi, zna se! Zar ne, tada su i počele ići sitnice!... Prateći osuđenika i dva vojnika, koji su trebali izvršiti kaznu, sve se više uvjeravao u nevinost mladića i ludost osude. Lanuo je sitnicu, a eto, ona... Čuješ li je? Sitnicu!... Noge je imao nešto stisnute u koljenima i stare hlače, sve izlizane, a na zadnjicama su bile i rupe, koje su se u hodu pomicala sad gore, sad dolje. Sitnice, jest, sitnice, sve same sitnice. Ruke vezane starim nekim konopcem od mazgine oglave. Pa veli: te hlače i te rupice na hlačama su možda i krive što je živio sada ovakvu sudbinu, čak me uvjeravao znanac da su se i njemu te sitnice lijepile u svijesti, širile se, zauzimale ogroman prostor. I staru je košulju neku nosio, jadnik, poderanu na desnom ramenu, a ovratnik je bio zgužvan, sav zavrnut, uvrnut... Blijed je bio, zelenkast nekako, ali se kadikad osmjehnuo vodičima. Nije vjerovao da će ljudi učiniti to, ono... Sitnice, same sitnice, ali što da radi, što da radi? – pitao se moj znanac u trenucima kada bi nabujale sitnice nestajale iz njegove svijesti. I ništa nije otkrivao što bi mogao učiniti da spasi mladića, pa mu se i to hodanje stalo pričinjati dobrim izlazom: hodati, samo hodati, što dulje hodati, vječno hodati... A dva vojnika upravo tada i iskrснуše ispred njega kao dvojica đavola koji skraćuju vrijeme. Da poludi, da simulira ludilo i da se počne valjati po zemlji? Ubili bi đavoli i mladića i njega. A ti đavoli!... Sitnica... Seljaci, oni koji glume važnost, ozbiljnost. Smiješnost: seljaci koji provode veliko, potrebno djelo... Eto, i još jedna sitnica... Stigoše do groblja. Izvršiti osudu! Ništa: vjetar u čempresima... Sitnica. Kakav niz zrnatih priprema. A sve ti đavoli koji imaju svoje praktično vrijeme. Nemilosrdni u sitnicama... Nego: preskočimo ih! Ali: grob je trebalo otvoriti. Sitnica. I vragovi se odmah prihvatili toga, a on, osuđenik vezanih ruku, naslonio se na čempres... Vidiš, o tim vezanim rukama prije nisam htio govoriti, a nije da nisu važne! Sitnice... I muhe oko nas! Čudno, kako tuda uvijek ima muha...

– Dosta, dosta bogamu s tim sitnicama! Žvačeš gumu... – I zabijaš čavle! – uzviknuo Charles.

– Dosta, dosta, i ja velim dosta, ali uzalud je, uzalud! One, sitnice, idu svojim putem tvrdoglavo. Ruke nabrekle i pocrnjele, a on još više pozelenio i sav već dršće, laloke mu vise, a muhe se stale u rojevima sakupljati oko njegovih nogavica. I tu se pojavila sitnica: cijedio se nesretniku izmet... Nema dosta, nema dosta! Sitnice su kao one ribice u Amazoni koje za hip izjedu lešinu, ili još živo tijelo kada ga se dočepaju. Eto, one, upravo te sitnice, dograbiše i ona dva đavola, seljačića, koji obavljaju svoju dužnost! Pokušali su otvoriti grob, ali kako nisu bili iz mjesta, nisu ni umjeli taj posao, pa se mom znancu stalo pričinjati kao da i same sitnice zavaravaju đavole: nisu dopuštale da se otvori kamena ploča... – Stao je Silvestar i pogledao nas. Charles se držao nekako postićeno, a ja se bojao i pogledati ga. Vjerojatno se uvjerio da ga pobožno slušamo, pa je samozadovoljno pokrenuo čitavo svoje lice, a glomazne ruke pružio prema Charlesu te otpočeo dubljim, hrapavim glasom: – I vidite, sad ulazi svečano ona najbitnija sitnica! Ha, ha, ha... Najbitnija! Zar to nije glupo, najbitnije glupo!... On, onaj bijednik što se već sav drščući sagiba prema zemlji i što će ga začas, kao još živu hrpu mesa, survati u tu rupu, još krvavu hrpu drščućeg mesa... Ah, dosta, dosta!... – viknuo je i ogromnim šakama prekrpio lice.

Šutnja. Dugo, a onda se oglasio Charles cinično:

– Dakle ipak: bijeg od sitnica k bitnome!

Silvestar skine šake s lica i zagleda se u Charlesa s mržnjom. I pila se oglašavala iz dvorišta, pa se na časak učinilo da to Silvestar nju i osluškuje. Ali odmah postane i jasno: varka je to, jer se Silvestar već zagrižljivo ljutito obraćao Charlesu:

– Ne slažem se. Upravo zato što su to sitnice! Kakvo bitno! Glupost! Uporno tvrdim da su upravo sitnice odvodile izvršioce kazne i, eto, oni zaista nisu znali otvoriti grob. A onda se dogodilo ono što sam nazvao ključnom točkom za razumijevanje sitnica. On, osuđenik, odstupio je od debla čempresa i rekao šaptom iz već posve opuštenih laloka: “Ljudi moji.” Upravo tako: “Ljudi moji, pa tako se to ne radi. Odriješite mi ruke i pokazat ću vam.” Eto, tako: ljudi moji! I vragovi mu odriješiše ruke po-

sve poslovno. Muhe, muhe! I kako su se sitnice pokoravale tada! Jer, veli on, moj znanac: poslušajte osuđenika na smrt! Preplašiše se njega. Uzeo je polugu od đavolâ i pokazao im kako treba otvoriti grob... Što? Zar to nisu sitnice? One, prave sitnice. Sitnice po kojima se sakupljaju muhe. Zašto bi one bile nešto značajno!

– I strijeljali su ga? – upitam gotovo surovo, a Silvestar obrati prema meni svoje sitne oči sakrite duboko u očnim dupljama.

– Eto, to je njemu važno!

– Da, važno mi je.

– A ono što je on sam ponudio da će dignuti ploču i što ju je zaista i digao?

– Ostavimo literaturu! Za mene je važno da li su ga strijeljali! I molim vas, odgovorite mi, jer ovaj vaš način...

– Jer smrt... Što je važnije od toga, ona je ključ! – dodao je Charles, ali nikako nisam mogao shvatiti da li se šali ili ozbiljno govori.

Silvestar ušuti, gotovo iznenađen. Izmijenilo se i njegovo lice: otkrio se na njemu prezir.

– No, dakle, jesu li ga ubili? – upitam nestrpljivo.

Silvestar je i dalje šutio. Tek kada je šutnja postala nepodnošljiva rekao je prezirno:

– Strijeljali su ga!

– Ljudi moji! – ubacio je Charles podmuklo.

– Jest: ljudi moji!

– A vi sakupljate takve priče? – šapnuo sam.

– Sakupljao sam, a onda mi postalo dosadno.

– Sitnica do sitnice, pa mora i postati dosadno... – odvratim.

– Jest: sitnica do sitnice. Zrnca prašine i postane sve svejedno. A vama ova prokleta pila ne smeta? Čitavo je vrijeme slušam. Zato i pričam tako. Ubit ću ja nekoga, vidjet ćete!

– Pričam, pričamo... Ali to pričanje postaje mi sve odvratnije – pobunio se odjednom Charles.

– Malo je to: riječ. Najmanja sitnica. Ali i on, znanac koji mi je to pričao, ubio se. Čini mi se da je bio, živio tamo, negdje

iza riječi: u onome što se misli kao bitno. I da se nije ubio, ne bih mu vjerovao ništa. Riječ bi bila prazna.

– Dakle jedino smrću se potvrđuje?

– Vjerojatno, vjerojatno. Smrt mi se čini najozbiljnijim svjedočanstvom. Ako se umre, znači: vidio si život, umro si od života. Dakle: dosegneš li pravi smisao života, ili osjetiš li ga, zapravo: vidiš li život – moraš se pretvoriti u stup od soli. Uostalom, guma za žvakanje! – rekao je Silvestar.

– Kako, kako? – uzviknuo sam, ali se tada pojavio konobar i tražio da se plati jer se izmjenjuje osoblje. Platilo sam sve i odmah se postidio toga: učinilo mi se da se time još više udaljujem i od jednog i od drugog. A Charles se sav razdragao:

– He, he, he, i nije loše, i nije loše... Zaroni se i uguši. Ali izroniti se može i udahnuti ozon... Recite, a vi ste sakupili dosta takvih priča?

– Dosta! Jest. Na koncu sve ispada podjednako. U tom pogledu djeca su zanimljivija, o njima ima sjajnih stvari. Jedna je osobita, ona o šestero dječaka i djevojčica koji su svi položili glave na tračnice vlaka i tako nestali. Sitnice! Tko bi znao sve sitnice koje su vidjeli živeći i koje su ih odvele do tih tračnica. Ali to što vi govorite, izroniti u ozon, to me i zanima, ja to ne poznam. Kakav ozon u ovoj spilji? – upitao je Silvestar, a njegovo se lice pritom ukazalo neobičnim: mirnim, gotovo blagim.

– Treba otkriti bitno, ono što je bitno! – uzdahne Charles.

– Živjeti, živjeti... – lanuo je Silvestar i odmah ušutio: osjetio sam strah u njegovu držanju, strah od tih riječi.

– Jest, jest i živjeti se može u ozonu, samo zato nema potvrde – smrti. Ili bi ipak mogla biti smrt?!

– Ozon! – čudio se Silvestar.

– Jest, i živio sam ja u ozonu! Jer, kako to obično čoujek živi? Sve je smrvljeno u komadiće, tek tu i tamo nađeš nešto na što se možeš osloniti, oduprijeti i poletjeti...

– I poletjeti! – snebivao se ironično Silvestar.

– I živio sam ja u ozonu i poletjeo i letjeo... A sve je ipak bijeg. Iz toga bijega zaroni se kadikad u dubinu i nestane, ili, eto: izroniš u ozon.

Šutnja. Otkrila se tada jasno i pila iz dvorišta. Uvijek isto: ziii, zi-zi, ziii... Šutnju sam prekinuo sam:

– Raspoloženje živi večeras u fatalnome! Od besmisla sitnica krećemo u ozon. Bravo! Nasuprot smrti život koji gori!

I jedan i drugi me pogledaše kao stranca, a Charles rekne:

– Čas je da se bude iskren.

– Ako je čas... – opet sam htio biti duhovit.

– Čas je, čas je. Kadikad si mi stran, više čak: neprijatan!... Ali zašto tako uvijeno? Gledajući te, vidim utjelovljenje života-navike, života koji ne može sagledati sebe. Ti nikada nećeš ni zaroniti, ni nestati, ni izroniti i poživjeti u ozonu. A ovaj ovdje – pokazao je on prema Silvestru – mogao bi zaista zaroniti... Neka pljuje u tuđu hranu, neka, da, i štošta drugo bi mogao učiniti, ali i zaroniti bi mogao. Ima ljudi koji uprljaju sve čega se taknu, a ipak svijetle!

Ostao sam bez riječi, a on je odmah i nastavio:

– Samo: i još jednu iskrenost! Jednu, ali vrlo važnu: to što ti to mogu reći, a što ćeš ti ipak ostati među nama, najstrašnije je po mene. Vidiš: to mene spopadaju đavoli. Igra s đavolima. Đavao stvara Boga.

Silvestar ga prekine:

– Ali mene zanima taj ozon, ozon me zanima! Mogao bih početi sakupljati i priče o ozonu.

No Charles mu nije odgovarao, gledao je prema meni smješkajući se dobrohotno:

– Molim te, nemoj otići; odeš li, sve je prekinuto, a meni je stalo do tebe! Ta iskrenost samo je jedan moj dio. Drugi dio iskrenosti moja je potreba da budeš tu, vjeruj mi, vjeruj mi. Nemoj otići! – zadihao se Charles. – Đavao treba Boga!

Zakružio sam pogledom po dugoljastoj sali restoranta već gotovo praznoj. Javilo se u meni ogorčenje, ali i oprez. Iskreno je govorio. Osjetio sam to i postidio se, ali on je dakle imao i pravo: ja sam otjelovljenje života-navike. U drugom kutu dvorane sjedjelo je neko društvanje i glasno se smijalo, a do njih, za posebnim stolom, zaposlio se konobar bilježeci nešto u svoj blok. Smijeh društvanca bio je kadikad tako glasan da je gušio i cviljenje motorne pile iz dvorišta.

– Hvala ti što ostaješ! – rekao je Charles i položio svoju ruku na moju. – Ti shvaćaš ovu bolest. I igra je to!

– Ali mene zanima taj ozon – uznemirivao se Silvestar.

– Kada se živi i teče u crti jasnoj iz koje se ne može zaroniti, i vidjeti i biti, jer se jest!... Tada i ne treba tražiti ono bitno, jer se u njemu i živi. To je ozon!

– Hm. Pa ipak: riječi, same riječi – oglasio se Silvestar.

– Ali ja nisam ni završio svoju priču. Ona je protiv tog glupog ozona!

– Bilo je. Nisu same riječi, ali i u riječima! U ozonu igraju goruće riječi... Kad se toga počnem sjećati, taj me plamen stane gutati i ja gorim, gorim u jasnoj vremenskoj crti. Bilo je! Tako je: bilo je!

Upao Charles tako odjednom u neki patos, pa me počelo i bivati stid za njega, a on kao da je shvatio što mislim, pogledao me zlobno, ne zaustavljajući se. Tekao je dalje:

– Svaki čas, svaki hip, bio je živ. Iz koraka u korak sve je bilo bez ostatka: i to kako sam se probudio u malom kupeu, otklonio zavjesu na prozoru, pogledao u kišni, magleni dan i kako smo se zaustavili na kolodvoru, kako je odjednom nastao muk, dubok, sav u magli, vlazi. Izašao sam: prostor kolodvora bez ljudi, ili s ljudima koji su nestali, težina prtljage, nespretnost, stube i uzlaženje, a prostor je zaista bio progutao sve ljude... Sam, jedini u kolodvorskoj zgradi, a kolodvor malen, u nekom prodolju. Nedjelja je bila i pojavio se kao opomena neki službenik, ali i on ubrzo nestao: tada je osama postala još dublja, ona je otkrivala zidove kolodvora, hodnike, stubište što nas je vodilo prema izlazu gore, gore, na visoravan u magli, gdje se nalazi stari grad kojemu smo išli. Ta osama je bila tako živa da je otkrivala put i nekoj radosti i ispunila me posve ta radost, pa kad sam već bio visoko na stubama što su vodile na visoravan, htio sam viknuti. A možda sam i viknuo. Sve je bilo u nekoj kišnoj magli, blijedoj i mliječnoj, koja nije dopuštala da vidim okolinu. Zato se i činilo da je svijet u koji ulazim posve nov i da ga prvi put otkrivam. Ali gore, na visoravni, gdje se morao nalaziti grad, počela su se zaista i otkrivati tamna lica zgrada, crni asfalt, pa tu i tamo nazrijevalo se i zelenilo travnjaka. A nikoga.

Sivilo i zelenilo travnjaka uz mračna, zatvorena lica zgrada. Hodam i sve me neka neobuzdana radost vuče. Ulazim u priču, velim sebi, otkriva se život onaj veliki, neizmjerni, u ovom mom vlastitom tako jednostavnom, sitnom, sivomliječnom životu, kroz koji se nazire zelenilo travnjaka. I sve što je bilo, tu je i sve što će biti, tu je.

Gledam ga začuđen, gotovo da ga i ne prepoznajem, ali on mene ne vidi, ili neće da me vidi, a obraća se Silvestru i sve izgleda: to on hoće njega uvjeriti u nešto, a mene posve ostavlja po strani kao da ga uopće ne zanimam. Silvestar ga gleda, zuri u njega pa mimikom i prati njegovo pričanje. Pokatkad mu se pokrene čitavo lice oko naškubljenih usana i ja se tada počinjem bojati. Pada mi na um da se to oni obojica obraćaju jedan drugome u nekoj tajnoj namjeri, zavjери nekoj, iz koje sam ja isključen, pa bi možda bilo najbolje da zaista i odem, da im ne budem zapreka. Ili Charles nije normalan, pa je našao tog čovjeka s kojim će moći biti on, zaista on. Tada... Ali me uistinu počelo zanimati i to što on priča. Slušam ga, i ne samo što ga slušam, nego to što on priča izaziva u meni strah, panika me i znatiželja drže uz stolicu, a on se zanosí, postaje naivan kao što nikada nisam očekivao da bi mogao biti taj tajanstveni čovjek i naginje se prema Silvestru, da bi ovaj bio neposrednije s njim:

– Tečeš, tečeš tako vremenom, a svaki je tren ispunjen, živ, nosi, zaista, nosi i sav sam napućen. Iz te napućenosti prošlosti i budućnošću javilo se i njeno lice, proviruje i nestaje, hoće da otruje moju radost, stoga hodajući govorim, dajem stvarima smisao šaljiv, tragičan, a vlažna magla se već razrjeđuje i vidim jasno lice kuće neke, rijetko stabilje na uskoj traci zemlje što je obrasla nježnim zelenilom trave. Čini mi se da vladam: kralj sam, pa upućujem riječi zelenilu trave, sivilu zgrada i tako rastem u mliječnoj svjetlosti. Prostor lagano biva sve širi, a ja sve viši. Došao sam tako do velikog parka, savršeno uređenog, čistog, gdje je tratina tako uzorna da se čini kako je svaka vlat zadovoljna svojim prostorom, a svako stablo zna i pozna sebe, ono što radi, ostajući tako nepomično tu, izgubivši svoju krošnju u magli. A nikoga. Samo to njeno malo, mršavo lice što se ukazuje kako leži mrtvo, na staroj sirotinjskoj postelji. Bježim

od toga: takvo je jutro! Magla se toliko razrijedila da sam sada vidio i savršen red kuća, vila uz čistu stazu što je obilazila park. Kako čist crtež arhitekture u redu zgrada. Čistoća klasicizma. Tako je. Ograđen vrt ispred svake kuće, u njemu crvenkasta stazica vijuga i vodi do ulaza uokvirena dvjema čistim jonskim kolonama. Nad vratima timpanon. Stoga pred tim ulazima i čekam iznenađenje neko, ali nikoga.

– Samo se njena mrtva glava pojavljuje – ubaci mračno Silvestar. – Ali nisi htio sačekati priču o seljačićima koji su pucali u bijedu-čovjeka. Bijeda u bijedu, sitnica u sitnicu i to je ono što nikakav ozon ne može spaliti. Šta hoćeš?

– Jest, jest, samo se ona javlja, ali ja je otklanjam – nastavlja Charles kao da i ne primjećuje Silvestrove primjedbe. – To i mora biti: čisti klasicizam. I bivam, tako: bivam! Jesam! Svi su se ljudi sakrili iza tih zgrada, a svi su nekako moji, gotovo da ih osjećam meni podređenima. Kako se dobro diše tako. Čisti ozon klasicizma. Vertikala i horizontala u skladu. Pa krećem tako stazama i hrabrim mliječnu maglu da se što prije i još jače razrijedi, da mi se otvore prostori. Prolazim pored malih savršenih vrtića, sa šljunkom posutim stazicama oivičenim redovima ruža. I odlučujem da uđem u jedno takvo dvorište, pa još i dalje: zaobilazim kuću i hodam novim prostorom iza same kuće gdje više jonskog dekora nema, ali ni tu nikoga. Tako se vrijeme osjeća teškim, a ja bivam sve veći. Ispunjavam sve. Već osjećam i veličinu ovog sjevernog grada. I vrt iza kuće uzorno je sređen, izmjeran, ukrašen redovima ruža i drugog nekog zelenila, a svaki korak se osjeća kao riječ: to netko govori tebi, čuj. Jedna čitava priča u tako zatvorenom dvorištu.

– Priča! Pa to i jest ono: prazne riječi. Cijediš bisere, rekao je već netko. Guma za žvakanje! – gundao je mračno Silvestar.

– Ostavi! Puknut će inače čista nit vremena. Jest, priča, tu u tom dvorištu živi priča, ali ja je napuštam i živim ogledavajući se po prozorima. Tada me obuze strah po prvi put, strah od nje: tog mrtvog lica na sirotinjskom krevetu. Dobro sam je znao živu, znao sam je u plašljivoj trci kroz usku uličicu. Kao zujerku: punu straha i izazova.

– Dosta! Ti podmuklo podmećeš! – proropće Silvestar nagnuši se još jače prema Charlesu, no on ga nije ni čuo. Nastavljaio je:

– Ta uska, krivudava naša ulica! I ona, tamo na kraju, kako se okreće u bijegu ispred mene. A onda je više nije bilo. Prazna ulica! Jedne su je noći uzeli vojnici, mornari. Kao pas sam tragao za njom i našao sam njen stan, duplju. Sa starim ocem je živjela. Došao sam večerom. Čuo sam njen glas. Pjevala je. Provirio sam kroz stare nagnjile drvene kapke i vidio je polugolu na krevetu kako se njiše i pjeva. Ne znam što je pjevala. Njihala se, a starac je ležao na zemlji, u kutu, i spavao. Dolazio sam tako svaku večer da je vidim. To su bila moja prva vrata u jezu svijeta.

– Opet vrata! – oglasio se Silvestar.

– Takvo njeno prisustvo trajalo je u ovom prostoru samo časak – pravdao se Charles. – Sitnice. Imaš pravo: sad su se nizale sitnice tako prijateljski jedna za drugom da se radost raširila svuda oko mene. A ni jedna sitnica nije htjela biti važna: ona koja odlučuje!

– Tako je, zaista, i to je ono što odlučuje! – prihvatio je Silvestar.

– Da, tako je, ali je čitav niz sitnica važan. Niz koji teče ozo-
nom je važan i nije sitnica! – odgovarao je nemarno Charles.

– Zanimaju me ta vrata koja se otvaraju u jezu svijeta – rekao je Silvestar, i ja sam osjetio kako u tom razgovoru iskri neka podmukla bitka među njima, rat čudnog prijateljstva i neprijateljstva. Stvar može svaki čas postati i opasna. Pijani su, ili su uzeli droge neke. Charles se osmjehnuo Silvestrovu pitanju, ali nije odgovorio na njega, nastavljao je zaobilazeći ga.

– I opet sam se našao na ulici, u parku, sam. Prostor se proširio, carstvo postalo veće. Hod alejama u sivilu magle nad zelenilom travnjaka. Pod krošnjama punim već sasušena i po-
vela lišća. Otkrivam svoje carstvo.

– Čas, samo čas! Hoću te preteći. Sad će iskrsnuti žena. I zar to nije banalno, toliko banalno da bi te moralo biti stid! – viknuo je Silvestar. – Ih, sve je unaprijed priređeno! A kako samo ne želiš čuti smrt onog bijednika na seoskom groblju!

– Ja pijem ozon. I htio bih izbjeći nju, ženu, ali ti, ti je namčeš!

– Dakako još podmuklije! – udari Silvestar šakom po stolu.

– Ha ha, ha – nasmijao se Charles prigušenim nekim smijehom, ali iz njega je izbijala prijeteća ozbiljnost. Digao je ruku da bi utišao Silvestra te nastavio sada gotovo šapatom: – Carstvo je postalo veće! Širi se. I, evo prvog čovjeka u parku, na biciklu: tanki kotači, jedva čujan zuj što se prošije vijugavom cestom iz magle u maglu te nestane. Hodam dugo i osjećam: tangenta sam neka što se probila ovim svijetom te će začas krenuti prema zvijezdama. Eto, prvi automobili, ljudi, drugi, treći, mnogi i gušći već biva svijet, a ja postajem sve manji i manji sebi samome. I car sam i kralj već prestao biti, ali njeno lice gori u meni. Lice-priča! Treće večeri nisam je našao više gdje pjeva njišući se. Ležala je na krevetu i neke su se žene vrzle oko nje. Mrtva. Objesila se, šaptale su žene izlazeći. Sitne riječi žena što leprše iz njihovih usta. Ha! Pobjegao sam. Kriv sam. Ali istu večer sam se vratio. Ušao i vidio je na sirotinjskom krevetu. Vidio, i to što sam vidio uzeo sam za sebe pa je, evo, nosim svuda kud hodam. A svjetlost ove magle iskrsava je i uokviruje za mene, meni najbolje i najljepše. Hodam, evo, maglom kao zločinac koji nosi svoju žrtvu i više ne govorim ni s kim: ni sa zelenilom, ni sa stabaljem, ni s kućama oko mene, ni s prolaznicima – sada sam već sam s njom. Neposredno. I tako sam došao do crkve neke.

– Haaa! – uskliknuo je Silvestar. – To sam zaboravio. Prevario si me. Crkva, da, to je ona sitnica koja će biti bitna, to je ono. Prevario si me.

Charles se osmjehnuo samo trenutno i nastavio šapatom:

– Crkva, jest. Ali zar crkva nije žena?! Zašto si uznemiren?

– Nego, oprostite. Idem, što ću ja ovdje među vama? Ovo je obred neki. Dosta mi je – primijetim, ali oni se nisu osvrtali na to: ispijali su jedan drugoga.

– Žene su pričale priče o njoj, o njenu ocu, o mornarima i o jednom crnom gospodinu. U tim pričama ja sam sve više vidio nju kao zujerku koja bježi, ali nema kamo pobjeći, gledao sam

crne, žive, unezujerene oči što traže izlaz, a sitna, krivudava uličica naša nije ga imala.

– Eto, i crni gospodin je stigao. A i otac ju je imao i mornari su je davili, hoćeš reći? Zar ne? Samo se bojiš za mene! Ne želiš mene povrijediti? Zar ne? – govorio je Silvestar ogorčeno i ustavši da bi srknuo nekoliko gutljaja zraka. – Samo, zašto se bojiš te smrti na seoskom groblju? Znaš li kako su ga strijeljali? Ozon, kakav prokleti ozon?

– Ušao sam u crkvu! Svjetlost!

– Laž, laž. Ovdje je istina: kada su ga postavili ispred otvorena groba, da bi ga strijeljali, on se skljojao i spuznuo u grob. A oni...

– Jesi li vidio ikada kako su crkveni prostori jasno svijetli kada je vani magla?... I dosta je već bilo ljudi tamo. Pjeva se. Sklad. Gotički čisti sklad. A ja se osjetih strancem. Ne pristajem u gotički sklad svjetlosti, zvuka i nekog tamnog mirisa. Ulazim u pobočnu kapelu da bih se skrio od oltarskih svjetlosti. Sjedim i gledam pobožne ljude kako rastu u svojoj čežnji. Što je to – mislim – ta potreba da se opijaju? Lica. Zene, muškarci, mladići. Svi se dižu, uzdižu, natječu, rastu u visine. I kada pjesma nanovo otpočinje, rastvaram oči te kao stranac, gubavac, ugursuz, davao sa dva nevidljiva roščića, slušam sklad što raste prema nebesima, a onda se otkrio iza mene glas. Upravo iza mojih leđa. Glas baršunast, mek, grlen i zlatan i srebrnast na rubovima svojim, glas sad duboko mračan, sad svijetao kao jutarnja svjetlost...

– Glas njen! – uskočio Silvestar.

– Glas crn, glas samoubojice, glas koji pjeva kako su ga ubijali, kako se sam sebi oduzeo. Glas daljine i blizine, onaj glas.

– Ti podmuklo izjedaš. Nije to ozon, ne, otrov je to! – šapnuo je Silvestar naslonivši se na naslon stolice zatvorenih očiju.

– Glas obao, čadav kadikad, što se vije, uzvija melodijom pobožnom, onom koja se ispovijeda padajući ničice i gustim zvukovima pokriva sebe, mene, čitav prostor kao kosom bujnom i mirisnom, a ja ga pratim i ne želim se okrenuti da bih vidio lice, jer želim njeno lice, želim nju i zato se ne okrećem da se ne

bih razočarao. Potonuo sam i prepustio se tom glasu, predao mu se kao mračnom pijanstvu sluha što vodi dubinama jeke, predavao sam se žaru sjećanja što me izgara, njoj što je nestajala sitnom krivudavom ulicom i usred te crkve opet sam zaboravio zločinstvo te sudbine, a obilazio sam sve oblike njene, njenu put, mirise njene gorke i nagorjele kao brda sutonja, kao večernje more nad kojim vjetar huji i oblačje se valja, kao kišu gustu, jesenju. Crkva bruji, a iza mene sam glas žene izvire kao vino što iskri crni mrak. A kada sam je tako svu obišao, potražio sam je u njenoj sudbini: vidio sam je u užasima s tim ocem, s tim mornarima, a glas je iza mene plakao kao noćni glas orgulja, kao vjetar, kao duboki šum napuštene doline.

– Dosta! Ne želim više slušati! – javio se ogorčeno Silvestar. – Prevara! Prevario si me. Varaš me: ja sam slijedio sitnice koje su svaka za sebe bit. Preuzeo si moju ulogu i zatvorio mnoštvo sitnica u nešto što se ukazuje kao bitno, a ništa drugo nije do podmukla prevara.

– Ne, ne, ne varam. Sam varaš sebe. Ova moja priča samo tebi može izgledati bitnom. Ona je moj bijeg. Bježim.

– Ha! Strašan si: znaš da nikamo ne mogu pobjeći, jer me iza svake sitnice čekaju vrata, crna vrata... Zašto to samoubojstvo? I taj crni gospodin? Optužuješ me? To sam ja, taj crni gospodin? Zar ne?!

– Bijeg u ozon. Evo, i sada me obuzima gust napitak tog mračnog glasa što se na rubovima ljeska srebrom i zlatom. Vodio me je kroz svu moju prošlost. Svi su se ti časovi otvarali u meni tada kao vrata koja kriju mnoštvo priča što ih još nisam čuo, a koje mi je obećavao taj glas.

– Vrata! Opet ta riječ. Prokleta riječ. Za mene su ostala samo jedna jedina vrata, vrata starog ormara u mlinu. I priznaj, svojom pričom vodiš me k tom mlinu, tim vratima. Jest, jest, istina je! Ali što onda?! – uzviknuo je Silvestar s nekim očajem u glasu, sav se nagnuo nad stolom i prekrio lice rukama. – Ali čuti moraš i tu bijednu smrt. Mizerija mizeriju! I sve je u tome. Znaš li što su učinila ona dva đavola kada se on skliznuo u raku? Pucali su po njemu. Glas, glas, taj glas, glas iz groba... Kakav ozon!

Nastala je šutnja. Mučan osjećaj omamljivao me. Bio sam posve suvišan ovdje. Okrenuo sam se da vidim tko se još nalazi u dvorani. Društvo iz suprotnog kuta bilo je nestalo, samo je još konobar ostao zaduben u svoje papire. I motorna pila se više nije javljala. Trebalo je otići, ali njih obojica nisu davali nikakva znaka da to i žele. Bilo kakvom mojom akcijom mogao sam ih samo uznemiriti tako da mi se stanu obraćati uvredljivim riječima, a i samo takvo vladanje njihovo bilo je uvredljivo, nego od negdje, iz mene, budilo se i sažaljenje prema njima te mi se sve činilo kako treba biti tu da bi im se pomoglo. Charles je ušutio i neočekivano se počeo njihati kao da se tim njihanjem savladvava: umjesto daljnjeg pričanja on se njiše. Iz ogromnih šaka Silvestrovih javio se tada hrapavi glas:

– Vrata, opet ta prokleta vrata! Kako si došao do njih. I veliš: ulazim tada prvi put u jezu svijeta, kroz njih. Izbjegavam ih uvijek. A jedino vrata nisu za mene sitnica. Odakle, to ne znam. Vrata, to je ždrijelo, ono koje je kao svemir veliko, koje će me progutati. No doći ću, znam, u taj stari mlin. Koliko će me mnoštvo sitnica dovesti tamo, to ne znam, ali da će me dovesti, pouzdano znam. One su turdoglave i sve jednakopravne, samo sam ja bijeda koja im se predaje na različite načine. Ne razumiješ to ti! Ti si se opio ozonom i bježiš, bježiš. Ili si podmukao gad, pa varaš! Ali svejedno: gad ili svetac. Taj glas iz groba si morao čuti, tu sitnicu koja poražava sve ozone... Sitnica! Ne vidiš sada sve ove što se nižu oko nas: jedna do druge, jedna uz drugu, s tobom, s tvojom izazovnom pričom, sa mnom: čuj, čuj. Kako samo teku i nose nas. Čuješ li?! Koliko ih još ima što ih u sluhu naslućujem, sve one vode tamo, tamo do tih vrata. A ozona nema da ih sve spali i da planu plamenom... Naprotiv! Ti znaš ta vrata, ti znaš što je iza njih i zašto pričaš tako? Ne skrivaj se! Ja sam, sakupljajući priče o smrti, htio samo sakriti ta strašna vrata.

Jedna je stolica u dvorani neobično prodorno škripnula. I Charles i ja okrenuli smo se: konobar se bio ustao završivši, valjda, svoj posao, pogledao nas, osmjehnuo se, ali on, Silvestar, nije se okretao: držao je svoje lice u šakama i mumljao nešto što se nije dalo razabrati.

– Vrijeme je odlasku – šapnuo sam.

I konobar je nešto primijetio, ali nije se razabiralo što. Raširio se zatim muk i neki čudan mir. Konačno se javio Charles:

– Prekinuo si me i nisam završio. A sada više ni teći ne mogu. Nestao je ozon. Sad bih samo mogao ispričati. Završiti, a to i jest ono: vidjeti kako se pada u pepeo osrednjosti izgorjevši. Na koncu dana doći u svoju sobu i biti sam među zidovima i osjetiti se sitnicom, zrcem prašine što se izgubila. Znam. Zato i treba otkriti ono bitno, ono jedino, najvažnije.

– Neću! – proderao se Silvestar upiljivši pogled u Charlesa.

Šutnja i iznenađenje, ali Charles se odmah snađe, osmjehne i šapne:

– Hoćeš, hoćeš.

– Neću! – Opet se izdere Silvestar. – Mizerija mizeriju. Sve je u tome. Sitnice. Nema, nema razlike. Neću!

– Hoćeš, znam to pouzdano – šaptao je Charles i pogledavši nekako izazovno u mene, nastavi istim šaptom: – Meni nije jasno samo kako se to može tako živjeti?

Ustao sam bijesan i poplašen.

– Pusti ga, pusti, neka ode – odmahnuo je rukom Silvestar.

– Sličan mi je onome sa zelenim očima!

– Šta je to? Vi uzimate droge neke?! Strašno! – branio sam se.

– Crni čovjek ima sitne, tamne oči, duboko uronjene u očne duplje i nema zelenog svjetla – šaptao je Charles.

Zurio sam u njih i ostajao nepomičan. Pomišljao sam da zovem u pomoć, pa sam se počeo i okretati, ali tada se opet javio Silvestar. Ni sam ne znam zašto: činilo mi se da ga je potrebno slušati:

– Neću, neću, neću. Sve same sitnice, tričarije. A ipak, jednom se mora odlučiti. Sve sam već vidio, provjerio, okrenuo, jučer, prekjučer. I što? Na sve strane samo sitnice. Ali ako već nešto mora bit važno, bitno, onda je to ovo: sitnica sitnicu, bijeda bijedu, mizerija mizeriju! Pa? Svejedno: ništa novo. Potrebno je samo krenuti u taj mlin i stati ispred ormara...

– Hoćeš, hoćeš... Sjećaš se priče kako je Đavao stvorio Boga?... Htio sam je nazvati Žamor mora.

– Ne, jer ja nisam učinio ništa više od tebe! Sve su to sitnice! Mizerija mizeriju. Zar je ona veća žrtva od mene? Zašto me dakle optužuješ?

– A što je u ormaru? – upita jedva čujno Charles.

– Mrak, potpuni mrak. Čuvam taj mrak! Iz njega bi trebalo pucati po čitavom čovječanstvu, po tebi i njemu... Gomila bezmjerno ništavnih i glupih sitnica... Čuješ li onaj glas iz groba? Zašto me dakle optužuješ? Pred tim glasom sve je svejedno. I Đavao koji stvara Boga i žamor mora.

– Znamo, znamo... – šaptao je Charles. – Samo ja ne mogu zaboraviti krivudavu ulicu i njeno lice, zvjerke u bijegu...

Silvestar odjednom klone. Zagleda se u svoje ogromne šake na stolu pa počne i sam šaputati:

– Popnimo se onim trulim i uvijek vlažnim stubama u taj mlin i uvjerit ćeš se da crni čovjek nisam bio ja... Ne poznam ja tu krivudavu uličicu primorsku... Ali i da jesam. Ništa. Svejedno. Sitnica. Velim: uđimo u prostor zapušten i postavimo se za taj stol, ruke spustimo niz stolice, a iz ormara... Sjećaš se: ramba-roamba-rumbi...

Šutnja. Zurili su jedan u drugoga kao da se izazivaju. Mogli bi čušnuti jedan drugoga... Ali ništa. Oglasio se samo on, Silvestar, jedva čujnim glasom:

– Evo ih, dolaze... Sitnice! Jedna iza druge, na vršcima prstiju... Sačuvaj me! O, Charles Maron, sačuvaj me... Ti si ja i ja sam ti, sitnice i jedan i drugi, sitnice i jedan drugome, a On, shema što hoda svijetom. Ah, čuješ li ih?! Sitnice, jedna iza druge u koroti... Ramba, roamba, rumbi...

Razbjesnila me, konačno, ta komedija što se igrala ispred mene, okrenuo sam se prema konobaru naslonjenom na zid, uz vrata. Čekao je tako naš izlazak. Krenuo sam prema vješalici, uzeo svoj ogrtač, šešir i upravo htio objasniti konobaru da bi trebao već jednom opomenuti onu dvojicu iza mene i reći im kako je kasno – kada se prolomio prostorom trijesak. Vidio sam: konobar se hvatao objema rukama za glavu, a zatim potrčao prema njima dvojici. Slijedio sam ga refleksno: Silvestar je le-

žao već na podu licem okrenutim prema nama. Jasno se moglo vidjeti kako se njegovo čelo, usta grče i postaju sve blijeda. Charles je gurao stolice posrćući prema njemu.

Bilo je potrebno ispričati ovo, jer kako bi se inače ostalo moglo razumjeti. A sve što se događalo kasnije, neposredno poslije Silvestrova samoubojstva, i nije toliko važno za ovaj niz pisma. Silvestar se, zaista, te večeri ubrojio među svoje sitnice. A Charles je nakon istrage nestao i tek poslije deset godina, rekao sam već, primio sam njegovo prvo pismo. Kao što se iz tog pisma može razabrati, čini se, pisao mi je i neka druga pisma, koja nisam primio. Adresu svoju nije naznačivao, tako da nisam mogao odgovarati mu. Silvestra nije spominjao, ako taj slučaj nije objašnjavao u onim pismima koja nisam nikada primio. Ni u samoj istrazi nije se moglo nešto osobito saznati. Opće je uvjerenje bilo da se Silvestar ubio zbog bolesti, a i zbog toga što nikoga svoga nije imao. Bolest i osama bili su uvjerljivi razlozi. Na sudu sam dao izjavu da su mi se obojica, tu večer, pričinjali pijani, ili pod utjecajem droga. Charlesa je to povrijedilo; tvrdio je da je to bila njihova uobičajena igra u kojoj su svi događaji izmišljeni radi igre, ono što nije izmišljeno to su opće ljudske rane koje upravljaju našom maštom. Tako je govorio gledajući uvijek u prazno. I mene je najozbiljnije uvjeravao u to, pa mi se stala i samom ukazivati ta strašna večer, zaista, kao glupa igra, toliko je sve bilo namješteno i izuzetno. Ali smrt! Da, i to: nikada nikome nisam rekao da mi je Charles, pri dolasku u restoran, rekao: "Spopadaju me đavli." Ne znam zašto, činilo mi se da bi ga to moglo kompromitirati. Nego, svijet je čudan, pa sam pomislio: najbolje je i povjerovati. Ni u snu nije mogao očekivati, ponavljao mi je uporno Charles, da će se ta šala razviti tako. Ali Silvestar je bio već jako nagrižena zdravlja i uvijek sâm, pa se njegov očajnički gest i može shvatiti. Ipak, nije mi sve to bilo prihvatljivo. Ostala je u meni neka tamna mrlja, "spopadaju me đavli", ona me i progoni kada ostanem sam, zbog nje moram i odmahivati rukama, glasno govoriti bilo što da bih je otklonio iz svoje svijesti. Razumljivo, stvar se bila i nešto zaplela, jer je konobar rekao da se govorilo o strijeljanju, pa o djevojci i o cr-

nom čovjeku nekom. Objašnjenje Charlesovo je uzeto ipak u obzir, jer se spominjane osobe nisu mogle identificirati. Sve se, uostalom, ubrzo i zaboravilo.

Da, još nešto: opaske ispred pisama uzete su uglavnom iz mog dnevnika.

Četvrtak, 8. VII. 19... Charlesovo pismo. I to kakvo pismo! Literatura. To se on izruguje: i ja mogu biti pisac! Bio sam ga gotovo već zaboravio. Koliko takvih i sličnih lica nestaje iz mog vidokruga. Ni riječi o Silvestru; kao da se ništa ni dogodilo nije s njim. I poziva se na neka pisma, koja da je pisao. Ništa nisam primio. "Poslije dugo vremena! Oprosti!..." A Silvestar? Zaista, kao da ga nikada ni bilo nije. Ni grob mu se ne zna. Spopala me jeza neka nad tom sudbinom. A on piše, veli, i o puževima... Silvestar i puževi. Nego, zašto ne, konačno? I zašto takva panična jeza? Zato jer nije imao nikoga tko bi ga pokopao. Sve se svršilo administrativno, otuđeno posvema. Jest, otkrivamo istinu o njemu i bojimo se za nas. Nema mame, nema seke, nema kćerke, nema sina – ni onda kada ih se ima! A kada ih zaista nema? Crni, gluhi ponor je istina. Nitko od nas nije bio na njegovu sprovodu. Sudska medicina izvršila je svoje posve administrativno.

Ipak, mnogo toga mi je ostalo nejasno. Charles i Silvestar, što je to? Sada šutnja, muk – a, veli, kiše pričaju, pa zato ni on ne može govoriti o muku. Čudno! Ali njegov završetak priznajem: "Ne snalazim ti se ja više, ne!" I izmijenio se. Zar je to Charles Maron?